

SUBSIDIEVERZOEK BIJ REGIODEAL NOORDOOST-FRYSLAN AFGEWEEZEN

Behalve voor het instandhouden van de rassen en gewassen is het 'Platform Friese Rassen en Gewassen' opgericht om ze te laten toepassen. Meer hierover op pagina 5 van deze OER.

Om die reden werd bij de 'Regiodeal Noordoost-Fryslan' een subsidieverzoek ingediend om rassen of gewassen die daar geschikt voor zijn in gebruik te nemen. Gemikt werd op de natuurinclusieve landbouw/kringlooplandbouw, tuinderijen, horeca, geschikte winkels en het (cultuur)toerisme.

De argumenten die door het bestuur van de Deal bij de afwijzing werden gebruikt, vormden voor het bestuur van het Platform reden een bezwaarschrift in te dienen. Eén van de door de Deal gebruikte argumenten was, dat er in de regio van alles met de rassen en gewassen gedaan kan worden, maar niet met het voorgestelde project. Daarom werd in het bezwaarschrift de opzet van het project nog eens samengevat met aansluitend de vraag hoe een en ander volgens het bestuur beter zou kunnen worden aangepakt. Zo werd er meer door het bestuur van de Deal aangevoerd dat volgens het Platform kritiek verdiende. De indruk ontstond dat er naar de afwijzing was toegeschreven.

Het project werd door provinciale ambtenaren beschouwd als zou daarmee zijn voldaan aan een in 2018 door de Staten genomen beslissing: de zorg voor het levend erfgoed moest volgens dat besluit onderdeel worden van een stevige infrastructuur voor het beheer, behoud, onderzoek en de ontwikkeling van het Friese erfgoed.

Binnenkort wordt met de landbouwgedeputeerde besproken wat het bestuur van het Platform zich voorstelt bij de uitvoering van het door de Staten genomen besluit. In het volgend nummer van OER meer hierover.

VOEDSELWERKPLAATS BEVORDERT DUURZAAM EN GEZOND VOEDSEL

De Friese Voedselwerkplaats ondersteunt initiatiefnemers uit dorpen en wijken die samen willen werken aan het verduurzamen van de voedselketen. Dat kan met een gezamenlijke productietuin met groenten en fruit. Of met een buurtmarkt waar lokale producten kunnen worden afgehaald in je eigen dorps huis of wijkgebouw. Er kunnen ook leuke activiteiten worden georganiseerd, zoals een kookclub of een zomers openluchtdiner. Op de website van de provinciale Werkplaats staat meer informatie over 'Dorpstuin', 'Buurtmarkt' en 'Lokaal Menu'.

Op 31 oktober vertelt Johannes Lancaster, werkzaam bij Doarpswurk, op een bijeenkomst in het Fries Landbouwmuseum meer over de Friese Voedselwerkplaats. De bijeenkomst duurt van twee tot vier uur.

Op 28 november informeert Mira Schoon, werkzaam bij het Wageningse 'Centrum voor Genetisch Bronnen Nederland' (CGN) in het Fries Landbouwmuseum, de aanwezigen over wat het Centrum bijdraagt aan het fokken van Friese dierrassen.

Het adres: Felling 6 Leeuwarden. Meer informatie op de website van het landbouwmuseum.

PERIODIEKEN

In **De Fryske Hounen**, het orgaan van de 'Nederlandse Vereniging voor Stabij- en Wetterhounen' de mededeling dat de 'Wetterhounvereniging Nederland' zich op 29 augustus j.l. heeft opgeheven. De Vereniging ontstond als protest tegen het voornemen van de NVSW om door outcross de eigenschappen van de in het voortbestaan bedreigde Wetterhoun veilig te stellen. Met ingang van 1 november 2021 worden de leden -als dat nog niet het geval was- lid van de NVSW. Met het bestuur van 'Onze Stabijhoun' dat zich om dezelfde reden ook afsplitste zijn afspraken gemaakt om te proberen dit ongedaan te maken. "Hopelijk hebben wij dan weer alle liefhebbers van de Fryske hounen bijelkaar", schrijft voorzitter Jan Anton Koers.

Wypkje van Dam doet in de **Fries-Hollandse KOEKRAANT** verslag van een bezoek aan Sytse en Yvonne Bosma-Steringa van boerderij "De Wilgen". De veestapel bestaat uit zo'n 40% koeien van dit ras. Veel overige dieren op het bedrijf zijn gekruist, Sytse noemt het gecorrigeerd, met Fries-Hollandse stieren. De 100 % Fries-Hollandse koeien worden onder de benaming "Heidehipper" door eigen stieren gedekt. Sytse noemt zich 100 % FH fokker. "Bij het Fries-Hollandse vee ligt mijn hart".

In het historisch tijdschrift **Fryslân** een uitgebreid artikel over 'Fryske rassen troch de ieuwen hinne'. De tekst verwijst naar 'Tiden hawwe tiden' een handboek waarin wordt beschreven welke gewassen door de eeuwen heen in Friesland geteeld en welke dieren gehouden werden. Meer informatie over de bij het levend Fries erfgoed

betrokken organisaties is te vinden op de website www.frieserassenengewassen.nl

In **De Nederlandse Landgeit** staat vermeld hoe sommige geiten in Noorwegen een met zonneenergie gevoed ontvangertje dragen. Doordat het gebied waar ze grazen afgebakend is met gps-begrenzing gaat de halsband trillen als ze die grens overgaan. Na drie van zulke waarschuwingen volgt een stroomschokje. Ze leren hierdoor om binnen het terrein te blijven.

LEZERSREACTIES

In het vorige nummer stond een bijdrage over de in te richten Wichtergaard in Harkema. Piet Vellinga, één van onze lezers, liet daarop weten hoe zijn moeder er wichterjam mee maakte. Waar hij ook woonde zorgde hij voor een wichterboom. Bij Diuwerd en Monique Kramer in Aldeboarn staat de appelboom Doeke Martens, waarschijnlijk genoemd naar de Friese edelman Duco Martena. Het ras wordt in 1758 al door Hermann Knoop in zijn Pomologia genoemd. De boom is afkomstig van vader Jabik Kramer die het ras in Goutum van de ondergang redde.

Kramer had er nog twee van in zijn boomgaard staan. De Doeke Mertens kan als fruitboompje bij de Kruidhof in Buitenpost en de Baggelhof in Terheyl aangekocht worden.

LANDBOUW ZONDER LAND

Toen de jagers en verzamelaars overgingen op een landbouw zoals we die we nu kennen, is er in de agrarische sector eigenlijk weinig veranderd. Landbouw vind nog altijd horizontaal en buiten plaats. De toekomst is volgens experts een landbouw zonder land. Zo'n voedselrevolutie gaat ook in Nederland sneller dan veel mensen denken, volgens experts staat ons een tweede agrarische revolutie te wachten.

Landbouw pionier PlantLab in Amsterdam teelt planten in gestapelde bakken. Ze worden afgezet door het distributiecentrum Picnic, de eerste supermarkt waar PlantLabkruiden verkrijgbaar zijn. Omdat ze onder perfect gecontroleerde omstandigheden geteeld worden, neemt de opbrengst bij deze *verticale landbouw* per vierkante meter enorm toe. Het slurpt weliswaar energie, maar voorstanders geloven dat zonne- en wind-energie de komende tijd veel goedkoper wordt. Het lijkt de oplossing nu de landbouw door de gevolgen van de klimaatverandering, zoals de afgelopen zomer, steeds meer bedreigd wordt.

Een andere al op gang gekomen ontwikkeling bij de landbouw zonder land is de *cellulaire landbouw*. Zo hebben een groepje wetenschappers een hamburger gemaakt met de cellen van een koe. Ze hebben aangetoond vlees te kunnen maken zonder dieren te slachten. Dat is veel efficiënter dan een koe fokken, er worden alleen stukken vlees gemaakt die mensen willen eten.

En wat te denken van het voornemen melk te maken van gras, zodat koeien daar niet meer aan te pas komen. Je vindt ze, denkt men, straks alleen nog in natuurterreinen.

Dan heb je nog de *fermentatie* waardoor bij de voedselproductie de enorme genetische verscheidenheid van micro-organismen wordt aangeboord. Volgens experts gaat dit de productie van alternatieve eiwitten compleet veranderen.

Terwijl de eerste agrarische revolutie heeft geleid tot een monocultuur waarbij een paar planten en dieren ons dieet domineren (de koe, het varken, graan, aardappelen) zou de tweede agrarische revolutie volgens zegslieden tot een veel rijker voedselaanbod leiden.

Wat betekent dit alles voor het behoud en het gebruik van de aan land gebonden rassen en gewassen waarop het Platform zich richt?

Blijft er voldoende reden deze in stand te houden en ze zo mogelijk als streekproducten toe te passen? Zolang de landbouw zonder land geen einde maakt aan het vermarkten van lokale streekproducten, hoeft een volledig andere landbouw niet het einde van de zorg voor de oorspronkelijke Friese rassen en gewassen te betekenen.

Foto: Wageningen University & Research

WIERUMER GELE ALS FRIES STREEKPRODUCT

Tot de aardappelrassen die in de collectie van het Werkverband Friese Rassen voorkomen, behoort de Wierumer Gele. Eén van de zonen van de Wierumer gardenier Gerben Jans de Vries (1935-2012) ontdekte een gele aardappel die wat betreft vorm afweek van bijvoorbeeld het Berlikumer Geeltje en het Woudgeeltje. Vijf jaar geleden kreeg Herman van Vliet de laatste acht Wierumer Gelen. Hij besloot er een Fries streekproduct van te maken. Van Vliet besloot het ras nieuw leven in te blazen door het bij bevriende boeren tot zo'n tweehonderd kilogram te laten vermeerderen.

Het Wierumer ras is een echt streekproduct in tegenstelling tot wat daar in Fryslân vaak voor doorgaat.

Als iets als streekproduct wordt aangeboden, is het doorgaans al voldoende als de consument weet waar het vandaan komt. Een belangrijk kenmerk is echter de typiciteit: het verband tussen gebiedseigenschappen, productiewijze en zintuigelijke eigenschappen (smaak, geur, enzovoort). Om in de collectie van het Werkverband als streekproduct te worden opgenomen, dient het aan een door het Werkverband opgestelde rasstandaard te beantwoorden. Daartoe zijn in een losbladige map de eigenschappen van de tot de collecties behorende dierenrassen, fruitrassen en landbouwgewassen beschreven.

Argumenten voor dergelijke producten zijn: (a) ze hebben een bekende herkomst door een directe relatie tussen producent en consument; (b) de productiewijzen zijn duurzaam en transportkosten worden verminderd; (c) ze dragen bij aan voedselveiligheid en voedselkwaliteit; (d) gevraagd wordt een faire prijs voor producent en consument en (e) ze dragen bij aan cultuurhistorische waarden. Gaat het om met uit de collecties van te Platform gemaakte streekproducten, dan zijn de rassen of gewassen in Fryslân ontstaan of ze kwamen er vroeger voor en er is nog uitgangsmateriaal.

De Wierumer Gele wordt door Van Vliet aangeduid als een langwerpige en vrij gladde vastkokende aardappel met stevige structuur.

Zie voor andere kenmerken de beschrijving van het ras in de losbladige map:

34. WIERUMER GIELE/WIERUMER GELE

De oorsprong van dit landras is onbekend. Het werd verkregen van Gerben de Vries te Wierum.

Rasbeschrijving:

Lichtkiem

Grootte: midden

Vorm: sferisch kogelvormig

Intensiteit anthocyaankleur/basis: zeer sterk

Beharing basis: zwak

Habitus top: gesloten tussenbeide

Lengte zijassen: kort-midden

Plant

Loof structuur: stengel type

Aanthocyaankleuring: absent of erg zwak

Aanwezigheid van secundaire blaadjes: midden

Hoogte: midden

Frequentie van bloemen: midden hoog

Rijptijd: vroeg

Blad

Omtrek grootte: klein midden

Openheid: tussenbeide

Groene kleur: midden

Tweede paar laterale blaadjes grootte: klein midden

Blaadje golving rand: afwezig of erg zwak

Bloemknop

Bloemknopanthocyaankleuring: afwezig of zeer zwak

Bloeiwijze grootte: klein - midden

Bloemkroon grootte: midden

Bloemkroon intensiteit kleur binnenkant kroon:

afwezig of zeer zwak

Knol

Vorm: kort ovaal

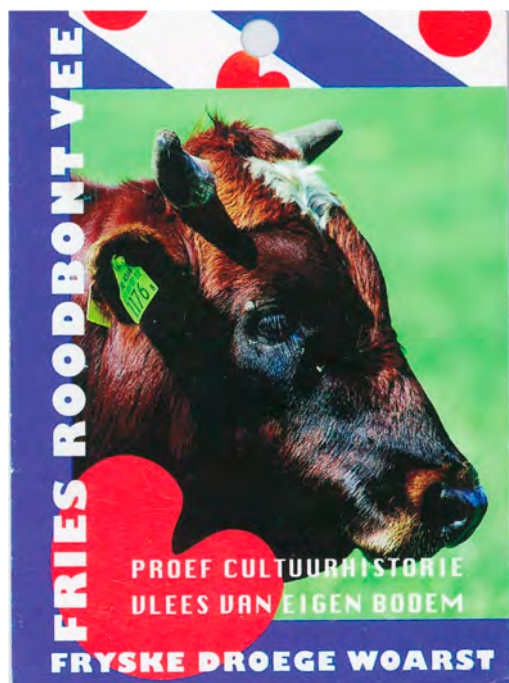
Kleur van de schil: lichtbruin

Vleeskleur: geel

HET TOEPASSEN VAN DE RASSEN EN GEWASSEN

In het vorige nummer van OER stond een artikel over het hoe en waarom van het instandhouden van de rassen en gewassen. Dat lukt het best door ze op een of andere manier toe te passen. Ze kunnen bijdragen aan cultuurtoerisme en recreatie. Op plekken waar ze dan voorkomen kunnen ze getoond en toegelicht worden. Ze kunnen daar ook dienst doen als streekproduct. Ze kunnen ook een plek krijgen in particuliere keukens.

Krijgen de rassen of gewassen een commerciële betekenis dan dragen ze als streekras bij aan een verdienmodel. Hierbij hoort een keten van producenten en consumenten. Deze begint bij één van de bij het Platform aangesloten organisaties. Afhankelijk van het verkozen product zorgen zij voor geschikt uitgangsmateriaal. Voordat dit in grotere hoeveelheden kan worden toegepast, wordt het door een tweede partij tegen een passende vergoeding in stand gehouden. Beide zorgen ervoor dat het materiaal beantwoordt aan de bij het Platform behorende streekassen te stellen eisen. Vervolgens wordt het van de instandhouder aangekochte materiaal door een derde partij tot de noodzakelijke hoeveelheid vermenigvuldigd. Deze

levert het materiaal tegen een passende vergoeding aan een vierde partij die er een streekproduct mee maakt. Tenslotte wordt het door de afnemer aan consumenten verkocht.

Van melk van de Friese Roodbonte en de Fries-Hollandse Zwartbonte worden kaas, diverse smaken yoghurt en chocolademelk gemaakt.

Een fokker, een mester, een slager en een kok sloegen de handen ineen om de Friese Roodbonte tot een superieure leverancier van smakelijk vlees te maken.

Dat gebeurt nog steeds op 'Rispen State' in IJlst, waar ze vlees van de Roodbonte aan enkele horecabedrijven leveren. Particulieren kunnen er ook terecht.

Rassen of gewassen kunnen ook worden toegepast door ze als jonge dieren, fruitboompjes of plantjes te vermarkten.

Een probleem is dat de gewassen als ze voor consumptie dienst doen gecertificeerd moeten zijn. Dat brengt bij de vaak kleine opbrengsten hoge kosten met zich mee.

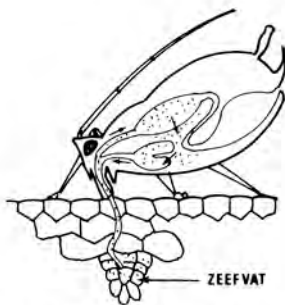
Deze beperking geldt niet als de zaden in beperkte hoeveelheden aan particulieren verkocht worden. Zo worden met behulp van groothandel Greydanus & Brouwer in Heerenveen door het Werkverband een dertigtal zaden in zakjes verkocht. Ze zijn onder meer verkrijgbaar in de Kruidhof in Buitenpost, bij zaadhandel Douma in Burgum en in een vijftal Welkoopwinkels in de provincie.

Onder meer bij de horeca bestaat de behoefte een verdeelcentrum voor van de rassen afkomstig uitgangsmateriaal in te richten, vaak is dat niet beschikbaar als de bedrijven er gebruik van zouden willen maken. Het centrum zou bij de Streekboer een plek kunnen krijgen. Doordat het door het Platform bij de Regiodeal ingediende project werd afgewezen, komt het er nog niet van.

De landelijke Stichting Zeldzame Huisdierrassen ondernam het project 'Levend Erfgoed loont'. Vlees en melk van enkele dierenrassen werden vermarkt. Het voornemen dit ook in Fryslân in praktijk te brengen kwam helaas niet van de grond.

VIRUSSEN BEDREIGEN AARDAPPELCOLLECTIE

Vanaf 2005 worden eerst bij het Griene Nest en later bij Cees de Groot in Boer, ruim dertig in Fryslân ontwikkelde aardappelrassen in stand gehouden. Dat gebeurde in de buitenlucht waardoor luizen de kans kregen schadelijke virussen over te brengen. De luizen komen aanvliegen zonder virus bij zich en landen op een viruszieke plant. Als de luis hieraan proeft met haar stilet, neemt ze het virus op. Ze vliegt weer weg, waardoor het virus op een gezonde plant terecht komt.

Opname van een persistent virus door een bladluis.

Zieke aardappelen konden meestal worden vervangen, maar toen dat niet meer lukte werd met behulp van fondsen door het Werkverband een tent aangeschaft waarin de collectie werd ondergebracht. Luizen

hadden zo geen toegang meer tot de daarin geplante aardappelen. Desondanks constateerde Freerk Zwart, de beheerder van de collectie, dat er ook in de tent enkele zieke exemplaren voorkwamen. Deze kunnen in een laboratorium met behulp van weefselkweek gezond gemaakt worden, maar daaraan zijn hoge kosten verbonden. Durk van der Schaaf nam het initiatief de door hem gekweekte aardappel Redmer in een laboratorium in Rijswijk gezond te laten maken. Dat lijkt te lukken. Bij de Kike, Vroeg Op, Marrumer Gele, Feinsumer Gele, Berltsumer Gele, Wierumer Gele, Friese Jammen en Nynke is dat wegens de kosten niet het geval. Geprobeerd wordt daar fondsen voor aan te boren.

De Nederlander en de Furore zijn ook aangetast. Gelukkig hebben ze in Duitsland bij een genenbank nog materiaal waarmee laatstgenoemde rassen gezond gemaakt kunnen worden. In de lente van 2022 komen ze naar Fryslân. De rassen Sirtema en Marijke zijn ook ziek. Daarvan konden bij een boer

in Noord-Holland en bij HZPC in Metslawier nog gezonde exemplaren betrokken worden. Het Woudgeeltje is ook ziek. Mogelijk kan Zwart, doordat ze bij Wilman in Ee mogelijk nog gezonde exemplaren hebben, dit ras ook door gezonde knollen vervangen.

PLATFORM DOET MEE AAN 'DE WARREN NATUURLIJK GROEN'

Het burgerinitiatief 'De Warren, natuurlijk groen' probeert te voorkomen, dat in een open gebied ten Westen van Burgum een groot aantal woningen worden gebouwd.

Doelstellingen zijn onder meer: het stimuleren van natuurinclusieve grondgebonden landbouw; realisatie van landbouw die de

relatie tussen producent en consument verkleint en herstelt; realisatie van lokale voedselvoorziening op een duurzame manier in samenhang met educatie en gemeenschapszin; komen tot een ontmoetings- en doeplek tussen mensen van alle leeftijden en achtergronden en herstel en behoud van het kleinschalig diverse landschap en biodiversiteit. Op 4 september presenteerde het Platform zich met een kraam op een manifestatie waarbij het project aan een publiek werd gepresenteerd. De groep neemt het op tegen voornemens om er wel woningbouw en ongewenste activiteiten mogelijk te maken. Volgens een door een extern bureau opgesteld rapport kan circa 20 ha van het gebied gebruikt worden om er met respect voor de natuur, ruimte en omgeving 150 woningen te situeren, een toevoeging van water en wonen in een volledig nieuw woonklimaat.

FRIES-HOLLANDS VEE IN DE LIFT

Tot de jaren vijftig van de vorige eeuw was het Fries-Hollands vee (FH-runderen) het melkvee in Nederland. Het bestand werd grotendeels vervangen door de Holstein-Friesian (het HF-rund) die afstamt van de FH-populatie. Tot de helft van de vorige eeuw bestond het Nederlandse vee voor 70% uit FH-runderen, nu vormen ze ruim 2000 dieren, dat is slechts 1 procent van het Nederlandse veebestand. De FH-runderen danken hun voortbestaan voornamelijk aan een groep fokkers die geloofden in de voordelen van het FH-dubbeldoelras met nadruk op de melkproductie. Anno 2021 vormen ze de 'Vereniging van het Fries-Hollands rundveeras' met tegenwoordig zo'n 65 leden. Voorzitter is Jan van Berkum die voor dit artikel de nodige inlichtingen verschafte.

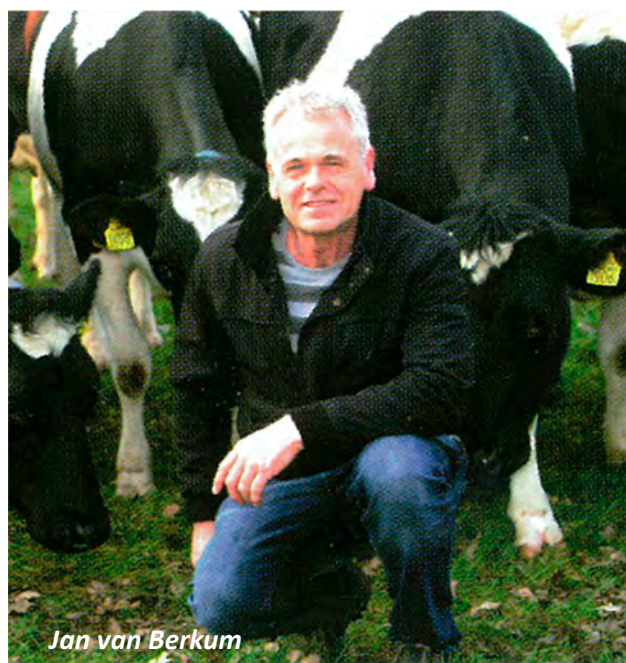
De FH-runderen zijn stevig en maken efficiënt gebruik van hun voeding, voornamelijk gras. Ze hebben sterke benen en klauwen en een uier met goed gevormde en geplaatste spenen. Afhankelijk van hoe ze gevoed worden, produceren ze gemiddeld 7000 kg melk. Vergelijken met het Holstein-rund produceren ze minder melk, maar dat wordt gecompenseerd door de hogere gehalten, de grotere vruchtbaarheid en een betere vleesproductie.

De ledenbijdrage bij de vereniging is jaarlijks 60 euro. Een belangrijke uitgavenpost is de vier maal in het jaar stipt verschijnende 'Fries-Hollandse koekrant'.

De vereniging neemt zich voor twee keer per jaar fokkersdagen en een eenmalige ledenvergadering te organiseren. In 2019 werd het bestuur geheel vernieuwd. Het aantal leden en lezers van de Koekrant neemt toe, na een daling in de jaren 80 en 90.

Het voornemen tenminste één fokcentrum voor de FH-runderen in te richten, kwam tot nu toe niet van de grond.

Het FH-rund doet steeds vaker dienst om door kruisen de eigenschappen van de Holstein-koe te verbeteren. Daarnaast komen er langzamerhand

meer boeren die zuivere FH-runderen houden. De Vereniging werkt nauw samen met de landelijke Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH). In 2020 werd het Fries-Hollands vee door de deze stichting tot 'Ras van het jaar' gekozen. De organisatie zorgde er voor dat boeren die zeldzame runderrassen, dus ook het FH-rund houden voor elke dier jaarlijks een premie van 150 euro per dier krijgen.

In voorjaar 2022 wordt door de Vereniging een symposium georganiseerd waar het ras uitgebreid gepresenteerd wordt. Door de deelnemers met het FH-rund kennis te laten maken, probeert men aan de naambekendheid van het ras te werken.

Het FH-rund komt vaker in het buitenland dan in Nederland voor. Meer dan 90% van het sperma, gaat volgens Van Berkum naar andere landen.

Een uitdaging is nog steeds, dat sommige fokkers proberen vlees of melk van het FH-rund als streekproduct te vermarkten. Van belang is een geregeld aanbod, dat lukt niet altijd.

Port Betaald

Om de kosten van de productie van OER te bestrijden zijn lezersbijdragen nodig. Het versturen van het blad over de mail brengt ook productiekosten met zich mee.

Nogmaals het dringend verzoek 10 euro over te maken op banknummer NL 16 TRIO 0197 646 174. Zet uw naam en adresgegevens (eventueel ook het mailadres) er bij, zodat we het blad kunnen blijven toezenden.

Retouradres: Heerenweg 26 9262 SG Sumar

Platform Friese Rassen en Gewassen

www.friesehoenderclub.nl

www.dwvn.nl

www.roodbontfriesvee.nl

www.vriendenvanhetoudefruit.nl

www.herbariumfrisicum.nl

www.dekruidhof.nl

www.nzs.nl

www.melkschappen.nl

Historische vruchtbomen

kwekerij "de Baggelhof"

www.baggelhof.nl

Wurkferbân Fryske Rassen, Werkverband Friese Rassen

www.werkverband-frieserassen.nl

www.fruitynfryslan.nl

www.nvsw.nl

www.zeldzamerassen.nl
zwartbles-fokkersgroep

www.szh.nl

www.friesland.nl

www.landgeit.nl

www.onzestabyhoun.nl